

ХАРИТОНОВ С. О.доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінально-правової
політики*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,*

УДК 343.35

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.63>**СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Виходячи з положення, що критерієм поділу Особливої частини Кримінального кодексу України виступає родовий об'єкт, а саме група однорідних або тотожних суспільних відносин, на яку посягає група однорідних кримінальних правопорушень слід зазначити, що для подальшої класифікації кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності слід визначитись з родовим об'єктом цих правопорушень. На думку автора під родовим об'єктом кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності слід розуміти систему суспільних відносин, що складаються у сфері господарської діяльності. Суб'єктами цих відносин є фізичні та юридичні особи а також держава як суб'єкти економічної діяльності (господарювання) у сфері суспільного виробництва, спрямованого на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарську діяльність частіше за все пов'язують з такими поняттями, як «економічний інтерес», «економічні потреби». При цьому потреби породжують інтерес спрямований на виникнення та існування господарської діяльності. Таким чином економічні потреби та економічний інтерес виступають стимулом діяльності суб'єктів господарювання та одночасно є предметом суспільних відносин, що складаються в сфері господарської діяльності.

Економічні інтереси можливо поділити на дві групи – приватні економічні інтереси та публічні економічні інтереси. Приватні економічні інтереси притаманні фізичним та юридичним особам, які займаються господарською діяльністю або виступають в якості споживачів результатів цієї діяльності. Публічні економічні інтересів це інтереси держави в сфері оборони, національної та громадської безпеки, розвитку економіки, науки, культури, освіти тощо.

В залежності від змісту приватного та публічного інтересу, який виступає предметом суспільних відносин в сфері господарської діяльності виокремлюються видові об'єкти на підставі яких кримінальні правопорушення Розділу VII Особливої частини КК України класифікуються по відповідним групам.

Ключові слова: класифікація кримінальних правопорушень, кримінальна відповідальність, господарська діяльність, економічний інтерес, податки.

Kharytonov S.O. The system of criminal offenses in the field of economic activity

Based on the premise that the criterion for dividing the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is the generic object, namely a group of homogeneous or identical social relations that are affected by a group of homogeneous criminal offenses, it should be noted that for further classification of criminal offenses in the field of economic activity, it is necessary to determine the generic object of these offenses.

In the author's opinion, the generic object of criminal offenses in the field of economic activity should be understood as a system of social relations that arise in the sphere of economic activity. The subjects of these relations are individuals and legal entities, as well as the state, as subjects of economic activity (business) in the sphere of social production aimed at manufacturing and selling products, performing works, or providing services of value, which have a price determination. Economic activity is often associated with such concepts as "economic interest" and "economic needs". At the same time, needs generate interest and are aimed at the emergence and existence of economic activity. Thus, economic needs and economic interest serve as a stimulus for the activity of economic entities and at the same time are the subject of social relations that arise in the sphere of economic activity.

Economic interests can be divided into two groups – private economic interests and public economic interests. Private economic interests are characteristic of individuals and legal entities engaged in economic activities or acting as consumers of the results of this activity. Public economic interests include the interests of the state in the sphere of defense, national and public security, economic development, science, culture, education, and so on.

Depending on the content of private and public interest, which is the subject of social relations in the sphere of economic activity, specific objects are identified based on which criminal offenses of Chapter VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine are classified into respective groups.

Key words: *classification of criminal offenses, criminal liability, economic activity, economic interest, taxes.*

Вступ. Як відомо, норми Особливої частини Кримінального кодексу України викладено не хаотично, а системно, і в основі цієї системи (критерієм поділу на розділи) знаходиться родовий об'єкт, тобто та група однорідних або тотожних суспільних відносин, на яку посягає група однорідних кримінальних правопорушень [1, с. 86]. Саме ця ознака свідчить про єдину соціальну природу кримінальних правопорушень, об'єднаних в одному розділі, про їх взаємозв'язок та подібному характеру суспільної небезпечності. Об'єкт кримінального правопорушення визначає юридичну конструкцію конкретного складу кримінального правопорушення та його місця в Особливій частині кримінального закону. Вірне встановлення об'єкту має важливе значення при кваліфікації кримінально-протиправного діяння.

Проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин в сфері господарської діяльності досліджували такі вітчизняні науковці: П. П. Андрушко, А. М. Бойко, Б.М. Головкін, Н. О. Гуророва, О. О. Дудоров, М. Д. Дякур, О.Г. Кальман, В. М. Киричко, О. І. Перепелиця, О. Е. Радутний, О. Б. Сахарова, С. І. Селецький, Є. Л. Стрельцов, Я. В. Ступник, В. Я. Тацій, А. В. Шевчук та інші.

Постановка завдання. Метою статті є спроба визначити родовий та видові об'єкти кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності та за їх допомогою класифікувати цю групу правопорушень.

Результати дослідження. Мабуть ніяка інша група кримінальних правопорушень не викликає стільки суперечок та розбіжностей відносно об'єкта посягання, як кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності. Відсутність єдиного підходу до визначення сутності об'єкта визначає і величезну різноманітність думок щодо систематизації цих кримінальних правопорушень. Так В.Я. Тацій, незважаючи на його формулювання об'єкта як суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, висловив думку, що родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень виступає саме господарство [2, с. 15]. В цілому підтримуючи цей підхід, В.В. Сташис вважав родовим об'єктом інтереси народного господарства [3, с. 4]. Зрозуміло, що такі точки зору, висловлені в минулому сторіччі базувались на зовсім іншій системі економічних відносин в країні. Будучи прихильником онтологічної концепції розуміння об'єкта кримінальних правопорушень, [4, с. 262–270] на

думку автора під родовим об'єктом кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності слід розуміти систему суспільних відносин, що складаються у сфері господарської діяльності. Досить схожу точку зору висловлював В.М. Кірічко – суспільні відносини у сфері господарства [5, с. 8]/ В цілому, на думку М.І. Панова всі точки зору з приводу родового об'єкта кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності можна об'єднати в чотири основні групи: «1) народне господарство і його система; 2) суспільні інтереси у сфері господарювання; 3) господарська діяльність; 4) суспільні відносини, що виникають у процесі господарської діяльності і охороняються кримінальним законом» [6, с. 750]/

Неважко помітити, що у всіх наведених дефініціях використовується термін «господарство» або «господарська діяльність», через призму якої повинна проходити подальша систематизація вказаних кримінальних правопорушень. Господарський кодекс України під цією діяльністю розуміє діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [7]/

В науковій літературі господарську діяльність частіше за все пов'язують з такими поняттями, як «економічний інтерес», «економічні потреби». При цьому потреби породжують інтерес і спрямований на виникнення та існування господарської діяльності. Таким чином економічні потреби та економічний інтерес виступають стимулом діяльності суб'єктів господарювання та одночасно є предметом суспільних відносин, що складаються в сфері господарської діяльності.

Економічний інтерес, як явище та як наукова категорія існує лише тому, що він притаманний суб'єктам господарських відносин, і соціальний зв'язок між цими суб'єктами виникає та існує з приводу економічного інтересу.

Необхідно підкреслити, що кримінальний кодекс охороняє лише законні економічні інтереси, тобто такі, які визначають види господарської діяльності, які дозволені законом або незаборонені ним. Тому об'єктом кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності – є система суспільних відносин щодо законних економічних інтересів всіх суб'єктів господарювання (фізичних та юридичних осіб і держави в цілому), з приводу яких виникають, існують, змінюються та припиняються ці господарські суспільні відносини. Саме вид економічного інтересу виступає в якості системо утворюючого фактору (предмет відносин) суспільних відносин в сфері господарювання. Зміст економічного інтересу залежить від змісту відповідної господарської діяльності. Кожен з суб'єктів господарської діяльності, а саме: фізичні особи (громадяни та іноземці), юридичні особи, державні органи мають свої економічні інтереси. Виходячи із змісту економічного інтересу та суб'єктів господарської діяльності можливо визначити видові об'єкти кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності й тим самим систематизувати всю сукупність цих правопорушень.

Економічні інтереси можливо поділити на дві групи – приватні економічні інтереси та публічні економічні інтереси. Приватні економічні інтереси притаманні фізичним та юридичним особам, які займаються господарською діяльністю або виступають в якості споживачів результатів цієї діяльності. Держава в цих інтересах виступає лише опосередковано, надаючи ліцензії та дозволи тощо, отримуючи при цьому відповідні надходження в бюджет. Бенефіціаром публічних економічних інтересів є держава і ці інтереси в сфері оборони, національної та громадської безпеки, розвитку економіки, науки, культури, освіти тощо. В сфері господарської діяльності публічні економічні інтереси держави, перш за все, полягають в дотриманні законності цієї діяльності, в забезпеченні рівних умов для всіх суб'єктів господарювання, в створенні нових робочих місць, в зборі податків, збереженні довкілля, стабільності грошової одиниці держава, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Зрозуміло, що інтереси держави повинні корелюватися з інтересами її громадян й тим самим вони опосередковано також мають зацікавленість в публічних економічних інтересах. Захист та реалізація публічних економічних інтересів держави в кінцевому рахунку забезпечує існування та захист приватних економічних інтересів та створює умови для нормального життя держави та суспільства.

Виходячи з такого розуміння речей, всередині суспільних відносин в сфері господарської діяльності предметом яких є приватні економічні інтереси та публічні економічні інтереси можливо виокремити підгрупи зі схожим змістом цих інтересів.

Кримінальні правопорушення в сфері господарювання проти приватних економічних інтересів можливо поділити на наступні підгрупи: 1) кримінальні правопорушення в сфері нормальної підприємницької діяльності; 2) кримінальні правопорушення в сфері захисту інтересів кредиторів; 3) кримінальні правопорушення в сфері захисту інтересів акціонерів; 4) кримінальні правопорушення в сфері захисту інтересів споживачів товарів та послуг.

До кримінальних правопорушень в сфері нормальної підприємницької діяльності слід віднести: ст. 205-1 КК Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців; ст. 206 КК Протидія законній господарській діяльності; ст. 206-2 КК Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; ст. 209 КК Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом; ст. 209-1 КК Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; ст. 222-1 КК Маніпулювання на організованих ринках; ст. 222-2 КК Маніпулювання на енергетичному ринку; ст. 229 КК Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого позначення походження товару; ст. 231 КК Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю; ст. 232 КК Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках; ст. 232-1 КК Незаконне використання інсайдерської інформації; ст. 232-3 КК Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів.

До кримінальних правопорушень в сфері захисту інтересів кредиторів відносяться: ст. 200 КК Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення; ст. 218-1 КК Доведення банку до неплатоспроможності; ст. 219 КК Доведення до банкрутства; ст. 220-1 КК Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; ст. 220-2 КК Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи; ст. 224 КК Виготовлення, збут та використання підроблених цінних паперів (крім державних цінних паперів).

До кримінальних правопорушень в сфері захисту інтересів акціонерів слід віднести: ст. 222 КК Шахрайство з фінансовими ресурсами; ст. 223-1 КК Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів; ст. 232-2 КК Приховування інформації про діяльність емітента.

До кримінальні правопорушення в сфері захисту інтересів споживачів товарів та послуг відносяться: ст. 203-2 КК Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей ст. 227 КК Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції

Кримінальні правопорушення в сфері господарювання проти публічних економічних інтересів слід поділити на наступні підгрупи: 1) кримінальні правопорушення проти фіскальних інтересів держави; 2) кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері обігу грошей; 3) кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері обігу товарів; 4) кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері приватизації.

До першої групи кримінальних правопорушень проти фіскальних інтересів держави слід віднести: ст. 212 КК Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); ст. 212-1 КК Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері обігу грошей – ст. 199 КК Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою

використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів; ст. 210 КК Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; ст. 211 КК Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

До кримінальних правопорушень проти інтересів держави в сфері обігу товарів слід віднести: ст. 201 КК Контрабанда культурних цінностей та зброї; ст. 201-1 КК Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев; ст. 201-2 КК Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги; ст. 201-3 КК Контрабанда товарів; ст. 201-4 КК Контрабанда підакцизних товарів; ст. 203-1 КК Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва; ст. 204 КК Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів; ст. 213 КК Порушення порядку здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом.

Кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері приватизації містить одну норму, яка передбачена ст. 233 КК Незаконна приватизація державного, комунального майна.

Висновки. В залежності від змісту видового об'єкту кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності можна поділити на наступні групи: 1) кримінальні правопорушення в сфері нормальної підприємницької діяльності; 2) кримінальні правопорушення в сфері захисту інтересів кредиторів; 3) кримінальні правопорушення в сфері захисту інтересів акціонерів; 4) кримінальні правопорушення в сфері захисту інтересів споживачів товарів та послуг; 5) кримінальні правопорушення проти фіскальних інтересів держави; 6) кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері обігу грошей; 7) кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері обігу товарів; 8) кримінальні правопорушення проти інтересів держави в сфері приватизації.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х. : Право, 1997. 544 с.
2. Тацій В.Я. Відповідальність за господарські злочини: Об'єкт та система. Харків : Вища школа. Вид-во Харк. ун-та, 1984. 231 с.
3. Сташис В.В. Господарські злочини за радянським кримінальним право. Х. : Харк. юрид. ін-т, 1971. 58 с.
4. Панов М.І., Харитонов С.О., Гальцова В. В. Об'єкт кримінального правопорушення: сучасні трактування. *Вісник національної академії правових наук України*. 2021. № 4. С. 262–270.
5. Киричко В.М. Кримінальна відповідальність за отримання незаконної винагороди від громадян за виконання робіт, пов'язаних із обслуговуванням населення: автореферат дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право». Харків, 1986. 21 с.
6. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ: Ін Юре, 2010. 812 с.
7. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20140101/find?text=%E3%EE%F1%EF%EE%E4%E0%F0%F1%FC%EA%EE%FE+%E4%B3%FF%EB%FC%ED%B3%F1%F2%FE#Text>

